

УДК 371.14:373.3

Раєвська І.М.

Спецкурс «Учитель-дослідник» як програма підвищення рівнів розвитку дослідницьких умінь учителів початкової школи

У статті розкриті фактори, що впливають на розвиток дослідницьких умінь учителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти. На думку автора таким компонентом повинен стати спецкурс «Учитель-дослідник».

Ключові слова: дослідницькі вміння, вчитель-дослідник, спецкурс, учитель початкової школи

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковими чи практичними завданнями. Останнім часом у освітньому просторі України відбуваються значні зміни: з'являються нові освітні парадигми, концепції, розробляються стандарти дошкільної та початкової освіти, засновані на компетентнісному підході, що вимагає від працівників освіти якісного виконання професійних функцій. Це можливо при оволодінні новим педагогічним мисленням, при планомірному творчому зростанні, при здійсненні дослідницького підходу до проблем у навчальному процесі. В таких умовах сучасному педагогу необхідно осмислити свою діяльність з наукових позицій, володіти дослідницькими вміннями.

У той же час дослідження сучасних науковців доводять, що стереотипи, які склалися у педагогів заважають просуненню вперед, інноваційним процесам у школі. І саме тому системі післядипломної педагогічної освіти належить роль інструменту психологічної перебудови та адаптації вчителів до нових умов. У зв'язку з цим сучасна психолого-педагогічна наука та практика шукають альтернативні форми підвищення кваліфікації. Короткостроковість курсової перепідготовки і орієнтованість на конкретний

результат пред'являє особливі вимоги як до змісту так і до процесуальної сторони післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливу значимість у контексті даного дослідження набувають роботи українських і зарубіжних учених з питань післядипломної освіти педагогів. На думку дослідників (С.Абрамова, І.Чечеля, Л.Даниленко, В.Маслова, В.Пуцова та інших) підвищення кваліфікації повинно будуватися з врахуванням діагностики освітніх потреб і рівня кваліфікації, індивідуальних професійних потреб вчителів, що дасть змогу управляти процесами удосконалення професіоналізму і визначати індивідуальну траєкторію підвищення кваліфікації кожного педагога. Дослідження більшості науковців (В.Базелюка, Л.Голуб, В.Загвязінського, В.Литовченко, Л.Коржової, Т.Шамової, З.Шершньової, Т.Шипілової) свідчать про те, що сутність і зміст дослідницьких умінь, які визначаються через дослідницьку діяльність її науково-дослідницьку форму, в сучасних умовах набувають нового статусу в педагогічній діяльності.

Водночас недостатньо дослідженою залишається проблема розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти. Актуальність окресленої проблеми зумовлюється й існуванням у сучасному освітньому просторі України невідповідності між:

- значимістю кардинальних змін у професійній діяльності вчителя початкової школи, обумовлених соціальними змінами, модернізацією освіти та відсутністю можливості придбання відповідних теоретичних знань і дослідницьких умінь у системі післядипломної педагогічної освіти.

Тому мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні педагогічних вимог до структурування спецкурсу «Вчитель-дослідник» у процесі підвищення кваліфікації вчителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі ґрунтовного аналізу джерельної бази з проблеми дослідження нами було визначено, що особливістю розвитку дослідницьких умінь учителів початкових класів у

процесі їхнього професійного зростання є особистісна значущість добутих знань, вміння ставити мету, планувати процес цілеспрямованого її досягнення. У контексті нашого дослідження ми розглядаємо дослідницькі вміння як сукупність інтелектуальних, практичних і організаційних умінь, що забезпечують здатність особистості до самостійних спостережень, узагальнення, аналізу процесів і явищ дійсності, до набуття нових знань і застосування їх відповідно до окресленої мети дослідницької або професійної діяльності.

Необхідність формування спеціаліста, що володіє саме такими вміннями, підтверджує думка засновника і лідера гуманістичної психології Абрахама Маслоу, який зазначав, що сьогодні набагато сучаснішим є погляд Геракліта на світ не як на статичний стан, а як на потік, рух [3]. Отже, сьогодні потрібен новий тип людини, влучно названий А. Маслоу Гераклітовим. Така людина здатна жити і діяти у невинно змінюваному світі, впевнено і сміливо зустрічати будь-яку непередбачувану ситуацію.

Розвиток дослідницьких умінь вчителів початкових класів зумовлений зростанням вимог до їх діяльності в сучасних умовах. Важливими для нас є також мета, яка визначається закладами післядипломної педагогічної освіти. Зміст підготовки обумовлений соціальним замовленням суспільства на фундаментальну підготовку творчої особистості вчителя початкових класів. Крім того, усталене в педагогічній науці розуміння змісту освіти як відображення всіх елементів соціального досвіду (Ю.Бабанський, І.Лернер, О.Савченко, М.Скаткин та ін.) спонукає до створення передумов для постійного оновлення знань, умінь та навичок вчителів початкових класів, розвитку їх функціональної компетентності. Спираючись на концепцію В.Лазарева та Н.Ставринової [4], вважаємо, що зміст підготовки вчителів початкових класів щодо розвитку дослідницьких умінь має відзеркалювати сутність професійної діяльності, тобто охоплювати знання, вміння та навички, що необхідні для її здійснення. Важливим у моделюванні змісту також є вивчення мотиваційної сфери і потреб слухачів, урахування

розвивальної функції освіти, яка забезпечується створенням умов для саморозвитку, самовдосконалення особистості. Наступним необхідним компонентом педагогічної системи є методи, за допомогою яких розкривається зміст і досягається мета розвитку дослідницьких умінь вчителів початкових класів.

У більшості закладах післядипломної педагогічної освіти вчителям початкових класів, за їх вибором, пропонується широкий вибір спецкурсів та факультативів, але серед них фактично відсутні ті, що призначені для розвитку дослідницьких умінь. Отже, виникає потреба, доповнити перелік спецкурсів та факультативів за вибором слухачів такими, що призначені для розвитку дослідницьких умінь. Вважаємо за доцільне здійснювати таку підготовку на основі впровадження у навчальний процес програми спецкурсу «Вчитель-дослідник», яка включає в себе методику організації діагностики наявності у вчителів дослідницьких умінь та навичок. Учитель, опанувавши змістом курсу, навчиться застосовувати сучасні методики і технології навчання, будувати навчальний процес в умовах особистісного, диференційованого та індивідуального підходів, спираючись на гуманістичні основи освітнього процесу. Оволодівши курсом педагога зможуть проявляти свою творчість у розробці інноваційних технологій і методик навчання, в роботі над навчальними посібниками та методичними розробками, авторськими програмами.

Структура спецкурсу побудована на блочно-модульній основі (блок вхідного контролю, змістово-процесуальний, блок контролю і корекції), що є більш раціональним для організації курсового навчання вчителів різних вікових категорій та професійної підготовки.

Блочно-модульна програма передбачає формування аналітико-синтетичних умінь: уміння виділяти основні ознаки досліджуваного педагогічного об'єкту (процесу, явища), визначати характеристики і встановлювати взаємозв'язки між частинами, цілим і метою, в думках будувати моделі, володіти проектувально-алгоритмічними вміннями, що

дозволяють не тільки зробити дослідницький проект, але і визначити алгоритм, послідовність дій, щоб зрештою забезпечити інструментальну основу творчої педагогічної і навчально-пізнавальної діяльності.

Курс можна проводити у формі тренінгу, що передбачає використання активних та інтерактивних видів роботи. Навчання завершуються розробкою і захистом учасниками дослідницьких проектів.

Блок вхідного контролю передбачає використання пакету анкетних і діагностичних карток, за якими визначається рівень комунікативних умінь і знань про функції управління дослідницькою навчальною діяльністю учнів, наявність дослідницьких умінь тощо.

До змістово-процесуального блоку відноситься інформаційна, комунікативна, практична і дослідницька частини. Інформаційна частина складається з лекційної роботи, де висвітлюються сучасні актуальні управлінські проблеми, що дає можливість навчитися бачити явища комплексно. Комунікативна - передбачає використання в діяльності форм активного навчання, що спонукає розвиток, уміння спілкуватися, співпрацювати, досліджувати разом. У процесі виконання практичної частини слухачі за алгоритмами відпрацьовують уміння організувати та проводити експериментально-пошукову роботу.

Завданням дослідницької частини є виконання системи вправ творчого характеру, що передбачає роботу в групах та індивідуальну діяльність. Для виконання завдань необхідні вміння інтегрувати, синтезувати набуті під час лекційної, семінарської, практичної роботи знання та практичний досвід. Виділення дослідницької частини в самостійну покликано зростаючими вимогами до професійних умінь учителя початкової школи не як пасивного виконавця, а вдумливого аналітика-дослідника педагогічних явищ і процесів. Наявність дослідницьких умінь дає можливість здійснювати пошук, постійне вдосконалення особистісної діяльності та діяльності дитячого колективу. У процесі їх формування розвиваються специфічні якості творчої особистості,

гнучкість, глибина, вибірковість мислення, вміння бачити альтернативу, відсутність невпевненості тощо.

Блок контролю, що являє собою пакет тестових завдань, спрямований на виявлення набутих знань, умінь дослідницької діяльності вчителів. Виділяється й оцінюється функціональна і психологічна продуктивність. Під функціональними продуктами діяльності розуміється засвоєна система дидактичних методів і прийомів, комунікативні, пізнавальні вміння, а під психологічними - новоутворення суб'єкта навчання (установки, мотивація, рефлексія тощо).

Виходячи з необхідності врахування особливостей мисленнєвих дій педагогів нами запропоновано чотири рівня вимог до засвоєння знань і сформованості дослідницьких умінь під час курсової перепідготовки (у межах опанування навчально-тематичного плану спецкурсу). Перший - передбачає виконання навчального завдання на рівні відтворення інформації, де слухачі поповнюють та узагальнюють базові знання (поняття, закони, принципи, методи тощо). На другому рівні засвоєні знання є базою для відшліфовування особистісної позиції педагога, відпрацювання професійних умінь під час організації діалогу, тренувальних вправ. Третій - передбачає практичне використання знань на рівні дії у стандартних умовах, де слухачі працюючи в мікрогрупах, виконують навчальні завдання різних ступенів складності, а попередньо набута інформація дозволяє знайти відповідне рішення. Перевага надається пошуку і самостійності в роботі слухачів. Для четвертого рівня діяльність педагогів спрямована на виконання завдань творчого характеру, що проявляється у самостійному створенні відповідної педагогічної ситуації, яку слід розв'язати, використовуючи набуту інформацію, професійний досвід, особистісні якості.

Як засвідчують результати нашого дослідження, така структура побудови спецкурсу забезпечує:

- технолого-методичну культуру вчителя на рівні сучасних вимог до педагогічного процесу;

- вміння підбирати технології та методи, а до них прийоми й алгоритми, відповідно до вказаної мети і завдання навчального заняття, можливостями і здібностями учнів, їх особистісними потребами;

- вміння володіти різними видами педагогічної діагностики, в тому числі методикою і технологією контролю;

- вміння володіти методами і технологіями дослідницького пошуку (визначення основних категорій та методології дослідження, підбір літератури та її аналіз, вивчення досвіду тощо);

- вести педагогічний експеримент (ставити мету і завдання, підбирати інструментарій для перевірки результативності, створювати розвиваюче педагогічне середовище), оформляти результати експерименту у вигляді наукової доповіді, статті, авторської методики тощо.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, післядипломна педагогічна освіта має характеризуватися великою гнучкістю, варіативністю і різноманітністю програм розвитку дослідницьких умінь учителів. Це дасть можливість педагогам самостійно і свідомо вибрати мету, зміст, спосіб і терміни навчання.

Описаним вище прикладом спецкурсу не вичерпуються всі особливості організації навчальних занять на курсах підвищення кваліфікації вчителів початкових класів. Водночас зрозуміло, що пошуки форм, методів і прийомів організації роботи на курсах повинні продовжуватися.

Література:

1. Набока Л.Я., Скрипник М.І. Методи забезпечення педагога-дослідника // Післядипломна освіта в Україні. – 2003. – № 2. – С. 61–66.
2. Семиченко В.А. Психологічні аспекти професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів // Післядипломна освіта в Україні. - 2001. - №1. – С. 54-57. с. 56-57.

3. Маслоу А. Г. Мотивация и личность. — СПб.: Евразия, 1999. — 478 с.
ISBN 5-8071-0016-6
<http://poznaisbya.com/psylib/books/masla01/txt04.htm>
4. Лазарев В.С. Критерии и уровни готовности будущего педагога к исследовательской деятельности /В.С. Лазарев, Н.Н. Ставринова // Педагогика. - 2006. -№2, -с.51-59

Раевская И.Н.

Спецкурс «Учитель-исследователь» как программа повышения уровней развития исследовательских умений учителей начальной школы

В статье раскрыты факторы, влияющие на развитие исследовательских умений учителей начальных классов в системе последипломного педагогического образования. По мнению автора таким компонентом должен стать спецкурс «Учитель-исследователь».

Ключевые слова: исследовательские умения, учитель-исследователь, спецкурс, учитель начальной школы

Raevskaya I.

Special course "teacher-researcher" as a program of increasing levels of research skills primary school teachers

The article deals with factors affecting the development of research skills primary school teachers in the system of postgraduate education. The author of this component should be a special course "Teacher-researcher."

Keywords: research skills, teacher-researcher, a special course, primary school teachers